

TÜSEV ATÖLYE

SOSYAL KOOPERATİFÇİLİK: YASAL MEVZUAT AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye'deki Gelişmeler bilgi notunda, sosyal hizmetlerin geliştirilmesi ve istihdama katılımın desteklenmesi açısından sosyal ekonomi alanında öne çıkan aktörlerden biri olan ve bir sosyal girişimcilik modeli olarak kabul edilen sosyal kooperatifler incelenmiştir. Sosyal kooperatifçiliğin Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki ve Türkiye'deki uygulamaları, yasal mevzuat çerçevesi ve mevcut verilerin değerlendirildiği bilgi notunda, Türkiye'de sosyal kooperatifçiliğin geliştirilmesi yönündeki girişimler ve alandaki gelişmeler de özetlenmiştir.

@tusev @stkizleme #tusevatolye

tusevtr

tusevtr

SOSYAL EKONOMİ VE SOSYAL KOOPERATİFLER

Küresel ve ulusal düzeyde gerçekleşen ekonomik büyüme ve gelir artışına rağmen, 1980'den itibaren sosyal ve ekonomik eşitsizlikler yıllar içerisinde belirgin bir şekilde artış göstermektedir.¹ Refah devleti uygulamaları değerlendirildiğinde ekonomik büyümenin devam ettirilmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla sosyal harcamaların azaltılmasına yönelik uygulamaların tercih edildiği görülmektedir.² Toplumun geniş kısmının yaşam kalitesinin azalması gibi sonuçları olan bu sosyoekonomik dönüşümler karşısında sosyal ekonomi, istihdam ile birlikte hayat kalitesinin artırılması açısından ihtiyaçlara yanıt verebilecek bir alan olarak gündeme gelmiştir. Sosyal girişimler ve sosyal kooperatifler gibi sosyal ekonomi alanında faaliyet gösteren aktörlerin çeşitlenmesi³ bu dönüşümü ortaya koymaktadır.⁴

Sosyal ekonomi alanındaki kuruluşların tanım ve tüzel kişilikleri her ülkede farklılık göstermektedir. Avrupa Komisyonu'nun tanımına göre sosyal ekonomi alanındaki kuruluşlar; kooperatifler, kâr amacı gütmeyen şirketler, dernekler, vakıflar ve sosyal girişimlerden oluşmaktadır. Avrupa'da sosyal ekonomi alanında faaliyet gösteren iki milyon kuruluş tüm işletmelerin yüzde 10'unu oluşturmaktadır.⁵ Sosyal ekonomi kuruluşları arasında gösterilen kooperatifler, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde sosyal ekonominin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Günümüzde AB ülkelerinde 5,4 milyon bireyin

çalıştığı 250 bin kooperatif bulunmaktadır. AB nüfusunun üçte birine denk gelen 163 milyon yurttaş bu kooperatiflere ortaktır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kooperatifleri, "ortak ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinmelerini ve beklentilerini karşılamak üzere, kişilerin gönüllü olarak birleşip, ortaklaşa sahip oldukları ve demokratik kurallara göre işlettikleri özerk işletmeler" olarak tanımlanmaktadır.⁶

Sosyal kooperatifler ise kamu ve özel sektörün tek başına çözüm üretmediği veya çözüm üretmekte yetersiz kaldığı özellikle sosyal, sağlık, eğitim ve çevre hizmetlerinin sağlanmasında ve dezavantajlı grupların iş gücüne katılımının desteklenmesi gibi alanlarda faaliyet göstermektedir.⁷ Sosyal kooperatifler, sosyal fayda yaratma hedefi ile kâr amacı güden şirketlerin girişimci ruhunu bir araya getirmesi bakımından ön plana çıkmaktadır.⁸ Sosyal kooperatifler, öncelikli amaçları olarak kamu yararı misyonunu açıkça tanımlamakta ve bu misyonu doğrudan kamu yararı için mal ve hizmetlerin üretimiyle gerçekleştirmektedirler.⁹ Çoğu sosyal kooperatif, kısmi veya tüm ortaklığının çalışanlarına ait olmasını teşvik etmektedir. Bazı ulusal yasalar, sosyal kooperatiflerin ortakları arasında hizmet faydalanıcılarının, kamu yetkililerinin veya gönüllü çalışanların bulunmasını zorunlu tutmaktadır.¹⁰

1 World Inequality Report 2018 (Dünya Eşitsizlik Raporu 2018). World Inequality Lab. Erişim tarihi: 24 Eylül 2018. <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>

2 Starke, P. (2006). The Politics of Welfare State Retrenchment: A Literature Review (Refah Devleti Tasarrufu Siyaseti: Bir Literatür Taraması). *Social Policy & Administration*, 40(1), 104-120.

3 European Economic and Social Committee (Avrupa Ekonomik Sosyal Komitesi). (2012). *The Social Economy in the European Union (Avrupa Birliği'nde Sosyal Ekonomi)*. Erişim tarihi: 11 Ekim 2018. <https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf>

4 Defourny, J. ve Nyssens, M. (2013). Social Co-operatives: When Social Enterprises Meet the Co-operative Tradition (Sosyal Kooperatifler: Sosyal İşletmelerin Kooperatif Geleneği ile Buluşması). *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 2(2), 11-33. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/defournyultimo.pdf>

5 Avrupa Komisyonu. *Cooperatives (Kooperatifler)*. Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

6 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (20 Haziran 2002). *Kooperatiflerin Teşvikine İlişkin Tavsiye Kararı 193*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2018. <http://koop.gtb.gov.tr/data/5215fdb0487c8e21a4fb12b4/ILO%20Kooperatiflerin%20Te%20C5%9Fvikine%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Tavsiye%20Karar%C4%B1%202002.pdf>

7 Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü (CICOPA). (2004). *World Standards of Social Cooperatives (Sosyal Kooperatifler ile İlgili Dünya Standartları)*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2018. http://www.cicopa.coop/cicopa_old/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en-4.pdf

8 Defourny, J. ve Nyssens, M. (2013). Social Co-operatives: When Social Enterprises Meet the Co-operative Tradition (Sosyal Kooperatifler: Sosyal İşletmelerin Kooperatif Geleneği ile Buluşması). *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 2(2), 11-33. <http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/06/defournyultimo.pdf>

9 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2018). *Sosyal Kooperatiflerin Desteklenmesi: Tanımlar, sınırlar, mevzuat ve hedef gruplar*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2018. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/presentation/wcms_624149.pdf

10 Roelants, B., Dovgan, D., Eum, H. ve Terrasi, E. (2012) *The resilience of the cooperative model: How worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises respond to the crisis and its consequences (Kooperatif modelinin dayanıklılığı: İşçi kooperatifleri, sosyal kooperatifler ve diğer işçi teşebbüsleri krize ve sonuçlarına nasıl tepki veriyor?)*. CECOP-CICOPA Europe. http://www.cecop.coop/IMG/pdf/report_cecop_2012_en_web.pdf

Ortakların karar alma sürecine dahil olduğu demokratik yapısından dolayı “aşağıdan yukarıya” yönetim biçimi sergileyen sosyal kooperatifler, hem yapılandırılmış bir refah sistemi olan ülkeler hem de refah sistemini yeniden düzenleme ihtiyacı duyan ülkeler için alternatif bir model sunmaktadır.¹¹

Sosyal Kooperatiflerin Temel Özellikleri, Kooperatifler ile Benzerlikleri ve Farkları¹²

- **Kamu yararı:** Sosyal kooperatifler, diğer kooperatiflerden farklı olarak kamu yararını öncelikli misyonları olarak belirlemişlerdir. Kamu yararına yönelik mal ve hizmet üretimi yapılması, belirli bir bölgedeki kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasından bir toplumdaki tüm vatandaşların ihtiyaçlarına yanıt vermeye kadar geniş bir çerçevede tanımlanmaktadır.¹³
- **İş gücü entegrasyonu:** Sosyal kooperatifler sosyal, sağlık, eğitim veya çevresel hizmetlerin sağlanmasının yanı sıra dezavantajlı bireylerin (engelliler, uzun süredir iş gücüne dâhil olmayanlar, eski tutuklular, bağımlılar vb.) iş gücüne entegrasyonu konularında uzmanlaşmıştır ve bu özellikleri ile diğer kooperatiflerden ayrılmaktadırlar.

- **Devlet dışı aktör:** Kooperatifler ve sosyal kooperatifler devlet dışı ekonomik aktörlerdir ve bağımsızlardır. Kamu kurumlarının sosyal kooperatiflerin üyesi olduğu durumlarda, verdikleri oyun ağırlığı, gerçek ve tüzel kişilere kıyasla daha düşük tutulmaktadır.
- **Çok paydaşlı üyelik yapısı:** Sosyal kooperatiflerin kamu yararı misyonunun bulunması, bu kooperatiflerin üyelerinin farklı tür paydaşlardan (çalışanlar, hizmet faydalanıcıları, yerel yönetimler, farklı tüzel kişiler vb.) oluşmasına olanak sağlamaktadır.
- **Çalışanların temsili:** Sosyal kooperatiflerde hem hizmetleri sağlayan taraf hem de iş gücüne katılım faaliyetlerinin faydalanıcısı konumunda olabileceği için çalışanlar temel paydaş olarak kabul edilerek yönetimde temsil edilmelerine olanak sağlanmaktadır.
- **Kâr dağıtımı:** Kooperatifler kâr dağıtımını, ortaklarının kooperatife yaptıkları maddi katkıya oranla gerçekleştirebilmektedir. Ancak sosyal kooperatifler, sınırlı kâr dağıtımını yapmakta veya hiç kâr dağıtımını yapmamaktadır. Çok paydaşlı üyelik yapısına bağlı olarak farklı uygulamalar ortaya çıkmaktadır. Sınırlı kâr dağıtımını yapma veya yapmama prensibi, sosyal kooperatiflerin kamu yararı misyonunu desteklemektedir.

¹¹ Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G. ve Salvatori G. (2014). Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises. (Geçiş sürecinde Avrupa: Sosyal Kooperatiflerin ve Sosyal İşletmelerin Rolü). Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (Euricse). Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf

¹² Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü (CICOPA). (2004). *World Standards of Social Cooperatives (Sosyal Kooperatifler ile İlgili Dünya Standartları)*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2018. http://www.cicopa.coop/cicopa_old/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en-4.pdf

¹³ Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü (CICOPA) tarafından yayımlanan World Standards of Social Cooperatives (Sosyal Kooperatifler ile İlgili Dünya Standartları) başlıklı belgede sosyal kooperatiflerin temel özelliklerinden ilki olarak “explicit general interest mission” ifade edilmektedir. Türkçede sosyal kooperatifleri ilgilendiren literatür kapsamında, R. Gökçen Mert Korkmaz tarafından hazırlanan Sosyal Kooperatif web sitesinde bu özellik, kamu yararı veya kamunun ortak yararı olarak çevrilmiştir. Bilgi notunda bu çeviriden yararlanılmıştır. Detaylı bilgi için bakınız: Sosyal Kooperatif Türleri, <https://www.sosyal Kooperatif.com/sosyal-kooperatif-tuerleri>

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE SOSYAL KOOPERATİFLER: İTALYA ÖRNEĞİ

Sosyal kooperatifler, ulusal ve yerel koşullara uygun olacak şekilde “sosyal kooperatif”, “sosyal dayanışma kooperatifi” gibi farklı yasal statüler ile faaliyet göstermektedir.¹⁴ Sosyal kooperatifleri yeni bir kooperatif türü olarak tanıyan ilk ülkelerden biri İtalya’dır. İtalya’da 1980’lerden beri yasal bir düzenleme olmaksızın faaliyet gösteren sosyal dayanışma kooperatifleri, 1991 yılında kabul edilen 381 numaralı yasa ile sosyal kooperatif adıyla yasal bir statü kazanmıştır. Kamu yararına hizmet sağlayan ve istihdama katılımı destekleyen faaliyetler yürüten sosyal kooperatifler tabii oldukları kurumsal ve mali düzenlemeler açısından kâr getiren bir kuruluş yapısı sergilemektedir. Yasaya göre gönüllüler sosyal kooperatiflerin tam üyesi olabilmekte ve sosyal kooperatiflerin ortaklık yapısı farklı üye türlerini kapsayabilmektedir.¹⁵ Buna ek olarak, yasa kapsamında sosyal kooperatiflere yönelik vergi indirimleri de tanınmaktadır. Sosyal kooperatifler, Kurumlar Vergisinden muaftır ve Katma Değer Vergisi indiriminden yararlanmaktadır.¹⁶

İtalya’da 381 numaralı yasa sosyal kooperatifleri çalışma alanlarına göre ikiye ayırmaktadır.¹⁷ A tipi sosyal kooperatifler, sosyal hizmetler, eğitim ve sağlık hizmetlerini yürütmektedir. B tipi sosyal kooperatifler, dezavantajlı bireylerin tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerinde istihdamını sağlama odaklı çalışmalar yürütmektedir. B tipi sosyal

kooperatiflerde, dezavantajlı bireylerin çalışanların en az yüzde 30’unu oluşturmaları yasa kapsamında zorunlu hale getirilmiştir. A tipi sosyal kooperatiflerde ise bu tür bir yasal zorunluluk bulunmamaktadır.

Sosyal kooperatiflerin yasal bir statü kazanması İtalya’da modelin yaygınlaşmasına, sundukları hizmet kalitesinin artmasına ve özellikle yerel yönetimlerle işbirliği kurmalarına olanak sağlamıştır.¹⁸ Zaman içerisinde küçük-orta boyutta finansal işletmeler haline gelen sosyal kooperatifler kuruldukları bölgelerde yerel kalkınmayı desteklemektedirler. 2011 yılında Italian National Institute of Statistics (Istat) tarafından yayımlanan verilere göre, İtalya’da 11.264 sosyal kooperatif; bu kooperatiflerde 320.513 çalışan ve 42.368 gönüllü bulunmaktadır.¹⁹

Sosyal kooperatifçilik modeli 1990’lı yıllardan bu yana AB üyesi olan birçok ülkede yaygınlaşmaktadır. Yunanistan, Macaristan, Polonya, Hırvatistan ve Çek Cumhuriyeti örneklerinde sosyoekonomik olarak dezavantajlı kabul edilen bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu, sosyal kooperatifçiliğin odaklandığı alanlar arasında öne çıkmaktadır. Tablo 1’de, AB üyesi dokuz ülkede sosyal kooperatifçiliğin durumu yasal mevzuat, sosyal kooperatifler için tanımlanan statüler ve faaliyet alanları üzerinden tanımlanmıştır.

¹⁴ Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü (CICOPA). (2004). *World Standards of Social Cooperatives (Sosyal Kooperatifler ile İlgili Dünya Standartları)*. Erişim tarihi: 17 Ağustos 2018. http://www.cicopa.coop/cicopa_old/IMG/pdf/world_standards_of_social_cooperatives_en-4.pdf

¹⁵ Thomas, A. (2004). *The Rise of Social Cooperatives in Italy (İtalya’da Sosyal Kooperatiflerin Yükselişi)*. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15(3), 243-263. Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. <https://staging.community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/article-thomas.pdf>

¹⁶ Avrupa Komisyonu. (2016). *Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report, Updated Country Report: Italy (Sosyal girişimler ve ekosistemleri: Bir Avrupa harita raporu, Güncellenmiş Ülke Raporu: İtalya)*. Erişim tarihi: 10 Eylül 2018. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16380&langId=en>

¹⁷ Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G. ve Salvatori G. (2014). *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises. (Geçiş sürecinde Avrupa: Sosyal Kooperatiflerin ve Sosyal İşletmelerin Rolü)*. Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (Euricse). Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf

¹⁸ Avrupa Komisyonu. (2016). *Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report, Updated Country Report: Italy (Sosyal girişimler ve ekosistemleri: Bir Avrupa harita raporu, Güncellenmiş Ülke Raporu: İtalya)*. Erişim tarihi: 10 Eylül 2018. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16380&langId=en>

¹⁹ Ianes, A. (2016). *Exploring the Origins of Social Enterprise: Social Co-operation in the Italian Welfare System and Its Reproduction in Europe (From the 1970s to the Present) (Sosyal Girişimin Kökenlerini Keşfetmek: İtalyan Refah Sisteminde Sosyal Kooperatifçilik ve Avrupa’da Yeniden Üretilmesi (1970’lerden Günümüze))*. Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (Euricse). Erişim tarihi: 30 Temmuz 2018. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2016/11/WP-88_16-ianes.pdf

TABLO 1: AB ÜLKELERİNDE SOSYAL KOOPERATİFÇİLİK²⁰

Ülke	Yasal Statü	Sosyal Kooperatif Sayısı	Yasa ve Yılı	Faaliyetler
İtalya	Sosyal kooperatif	11.264 (2013)	381/1991 No.'lu yasa	A tipi: Sosyal hizmetler B tipi: İş gücü entegrasyonu
Portekiz	Sosyal dayanışma kooperatifleri	108 (2014)	51/1996 No.'lu Kooperatifler Kanunu; 7/1998 No.'lu Kanun Hükmünde Kararname	Dezavantajlı bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu
İspanya	Sosyal kooperatif toplulukları, iş gücü entegrasyonu kooperatif toplulukları	566 (2009)	27/1999 No.'lu yasa; 12 özerk bölgede bölgesel yasalar (1993-2003)	Sağlık, eğitim, kültür ve diğer sosyal alanlarda destekleyici hizmetlerin sağlanması; iş gücü entegrasyonu
Yunanistan	Sosyal kooperatif	540 (2014)	2716/1999 No.'lu yasa çerçevesinde Sosyal Kooperatif; 4019/2011 No.'lu yasa çerçevesinde Sosyal Kooperatif Girişimleri	İş gücü entegrasyonu; sosyal hizmetler, kamu yararını veya yerel kalkınmayı ilgilendiren çeşitli hizmetlerin sağlanması
Fransa	Ortak fayda kooperatifleri	266 (2012)	2001 Yasası	Kamu yararı için çeşitli mal ve hizmetlerin sağlanması
Macaristan	Sosyal kooperatif	490 (2013)	2006 X yasası çerçevesinde Sosyal Kooperatifler	Dezavantajlı bireyler için iş imkânları yaratılmasını yanı sıra diğer sosyal ihtiyaçların giderilmesi
Polonya	Sosyal kooperatif	900 (2014)	2006 yasası çerçevesinde Sosyal Kooperatifler	Dezavantajlı bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu
Hırvatistan	Sosyal kooperatif		OG 34/2011, 125/2013 No.'lu yasa çerçevesinde Sosyal Kooperatif	Dezavantajlı bireylerin iş gücü piyasasına entegrasyonu
Çek Cumhuriyeti	Sosyal kooperatif		90/2012 No.'lu Ticari Şirketler yasası çerçevesinde Sosyal Kooperatifler	İş gücü entegrasyonu; sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, barınma; sürdürülebilir kalkınma

TÜRKİYE'DE KOOPERATİFÇİLİK VE SOSYAL KOOPERATİFLER

Kooperatifçiliğin geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması Anayasada bir ilke olarak yer almaktadır.²¹ Türkiye'de kooperatifler türlerine göre 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu²², 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu²³,

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanuna²⁴ tabi olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler. Anayasada yer alan kooperatifçiliğin geliştirilmesi görevi, 640 sayılı Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname²⁵, 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname²⁶ ve 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname²⁷ ile ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

²⁰ Avrupa Komisyonu. (2015). *A Map Of Social Enterprises And Their Eco-Systems In Europe: Synthesis Report (Avrupa'da Sosyal İşletmelerin ve Ekosistemlerinin Bir Haritası: Sentez Raporu)*. Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12987&langId=en>

Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G. ve Salvatori G. (2014). *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises (Geçiş sürecinde Avrupa: Sosyal Kooperatiflerin ve Sosyal İşletmelerin Rolü)*. Avrupa Kooperatif ve Sosyal Girişimler Araştırma Enstitüsü (Euricse). Erişim tarihi: 25 Temmuz 2018. http://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf

²¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>

²² 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu. Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.1163&MevzuatIliksi=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=1163>

²³ 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu. Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.1581&MevzuatIliksi=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=1581>

²⁴ 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun. Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.4572&MevzuatIliksi=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=4572>

²⁵ 640 sayılı Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Resmi Gazete. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-8.pdf>

²⁶ 639 sayılı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Resmi Gazete. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608m1.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608m1.htm>

²⁷ 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Resmi Gazete. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M1-1.htm>

SOSYAL KOOPERATİFÇİLİK: YASAL MEVZUAT AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEKLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER

Türkiye'de kooperatifçilik tarımsal alanlarda ortaya çıkmış ve yoğunlaşmıştır. Yıllar içerisinde ekonomik ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçların bir sonucu olarak kooperatiflerin faaliyet gösterdiği alanlar çeşitlenmiştir.²⁸ *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*'da yer alan verilere göre, Türkiye'de 35 farklı konuda faaliyet gösteren 53.259 kooperatif ve 7.422.994 kooperatif ortağı bulunmaktadır. Faaliyet alanına göre en fazla sayıda kooperatif (27.361) konut yapı alanında olup, bunları sırasıyla tarımsal kalkınma kooperatifleri (7.201), motorlu taşıma kooperatifleri (5.803), sulama kooperatifleri (2.523) ve tüketim kooperatifleri (2.170) izlemektedir. Aynı raporda yer alan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) verilerine göre ise 2016 yılında 763 yeni kooperatif ve sekiz kooperatif birliği kurulmuştur. Yeni kurulan kooperatifler ağırlıklı olarak konut yapı, tarımsal kalkınma ve motorlu taşıma kooperatifleridir. 2016 yılında on dört adet "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" kurulmuş ve böylece unvanında "kadın" ifadesi bulunan ve kadınların aktif olarak faaliyet gösterdiği kooperatiflerin sayısı 141'e ulaşmıştır.²⁹

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016) kapsamında farklı ülkelerdeki örnek ve uygulamalar dikkate alınarak yapılan karşılaştırmalar Türkiye'de kooperatifçiliğin uluslararası örneklere kıyasla yetersiz kaldığını göstermektedir. Eylem Planı'nda yer alan değerlendirmelere göre toplumun kooperatifleşme oranı düşük olmakla birlikte kooperatiflerin sayısı artış göstermektedir. Türkiye'de güçlü bir kooperatifçilik yapısı ve anlayışının henüz oluşmadığına dikkat çeken Eylem Planı, kooperatifçiliğin ağırlıklı olarak konut yapımı ve tarım alanında yoğunlaştığını göstermekte

ve AB ülkelerine kıyasla perakende, kredi-finans, sigortacılık, enerji üretimi, eğitim, sağlık gibi sektörlerde faaliyet gösteren kooperatif sayısının sınırlı olduğuna dikkat çekmektedir.³⁰ 2014-2018 yıllarını kapsayan *10. Kalkınma Eylem Planı*'nın Girişimcilik başlığı altında yer alan küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ) ilişkin olarak sunulan durum analizinde ortak iş yapma kültürüne, sermaye birikimine ve gelir dağılımına olumlu katkıları nedeniyle kooperatifçiliğin geliştirilmesi bir öncelik olarak belirlenmiştir. *10. Kalkınma Eylem Planı*'nda, *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*'na atıfta bulunularak, bireylerin ve küçük işletmelerin ekonomik ve sosyal refaha katkılarını artırmak üzere kooperatifleşme faaliyetlerinin özendirileceği ifade edilmiştir.³¹ *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*, uluslararası alanda da kabul gören sosyal kooperatif yaklaşımına benzer şekilde kooperatiflerin yeni istihdam alanları yaratılması, girişimcilik ve ortak iş yapma kültürünün geliştirilmesi, sosyal sermayenin artırılması, gelirin daha adil paylaşımı ve yoksulluğun azaltılması gibi ekonomik ve sosyal işlevleri desteklemesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Türkiye'de eğitim, sağlık, kadın girişimciliği, fikri mülkiyet hakları ve proje danışmanlığı ile ilgili alanlarda farklı kooperatif tanımları bulunmasına karşın kapsayıcı bir sosyal kooperatif tanımı bulunmamaktadır.³² Türkiye'de sosyal kooperatifler ayrı bir tüzel kişilik olarak tanınmamasına rağmen, çalışmalarını sosyal kooperatif modeline uygun olarak yürüten ve kendini sosyal kooperatif olarak tanımlayan örnekler bulunmaktadır. Bu kuruluşlar sosyal kooperatifçiliğin tanınması ve yaygınlaşması için çeşitli farkındalık yaratma ve savunuculuk

28 Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016)*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2018. [https://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/t%C3%BCrkiye%20kooperatif%C3%A7ilik%20stratejisi%20ve%20eylem%20plan%C4%B1%20\(2012-2016\).pdf](https://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/t%C3%BCrkiye%20kooperatif%C3%A7ilik%20stratejisi%20ve%20eylem%20plan%C4%B1%20(2012-2016).pdf)

29 Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2018. <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>

30 Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı (2012-2016)*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2018. [https://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/t%C3%BCrkiye%20kooperatif%C3%A7ilik%20stratejisi%20ve%20eylem%20plan%C4%B1%20\(2012-2016\).pdf](https://www.gtb.gov.tr/data/51c7eb1d487c8e0a98f15f9b/t%C3%BCrkiye%20kooperatif%C3%A7ilik%20stratejisi%20ve%20eylem%20plan%C4%B1%20(2012-2016).pdf)

31 T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Onuncu_Kalkinma_Planı.pdf

32 Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. *Kuruluş İşlemleri*. <https://koop.gtb.gov.tr/hizmetlerimiz/kurulus-islemleri>

çalışmaları yürütmektedir. Örneğin, bir eğitim kooperatifi olarak kurulan Genç İşçi Kooperatif, Kasım 2017'de İzmir'de sosyal kooperatifler, yerel yönetimler ve vakıflardan temsilcilerin yanı sıra Kooperatifçilik Genel Müdürlüğünden Genel Müdür ve uzmanların katılımıyla Kooperatifler Dayanışma Ağı Çalıştayı'nı düzenlemiştir.³³ Sosyal kooperatif tanımı, sosyal kooperatiflerin ilkeleri ve ortak özelliklerinin tartışıldığı çalıştayda, tüm kooperatiflerin temelde sosyal bir amaca hizmet ettiği ancak yalnızca ürettiği sosyal artı değer maddi artı değerden fazla olan kuruluşların sosyal kooperatif niteliği taşıdığı ifade edilmiştir.³⁴

Sosyal kooperatifçiliğin geliştirilmesi için yapılan çalışmalara kadın kooperatifleri de katkı sağlamaktadır. Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kadınların ortak sorunlarına çözüm geliştirebilecekleri bir örgütlenme modeli olarak kooperatif modelini benimsemektedir. Modelin yaygınlaşmasını destekleyen KEDV, yüze yakın kadın kooperatifini bir araya getiren SİMURG Kadın Kooperatifleri Birliği'nin sekreteryasını yürütmektedir.³⁵ KEDV Yönetim Kurulu Başkanı Şengül Akçar, Türkiye'de sayısı artmakta olan kadın kooperatiflerini dünyadaki sosyal kooperatif hareketinin bir yansıması olarak tanımlamakta ve kadın kooperatiflerinin sundukları ekonomik ve sosyal fırsatlar ve hızlı gelişim potansiyellerine rağmen politika ve düzenleyici çerçevenin yetersizliğinden kaynaklı sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir.³⁶ KEDV tarafından yürütülen savunuculuk çalışmaları kapsamında kadın kooperatiflerinin sosyal kooperatifler olarak tanımlanarak yeni bir mevzuata kavuşturulmasının yanı sıra, çeşitli teşvik ve

tedbir programlarından yararlanmaları, zorunlu giderlerinin azaltılması, özellikle kamu ihaleleri konusunda özel bir teşvik sağlanması ve bakım hizmetlerini düzenleyen mevzuatta kooperatiflerin katılımını artıracak değişiklikler yapılması ele alınmaktadır.

Ticaret Bakanlığı, sosyal kooperatif modelinin yaygınlaştırılması ve mevzuat çalışmalarına bir temel sağlanması amacıyla sosyal kooperatif tanımına uygun faaliyetler yürütmekte olan kooperatifler ile ortak çalışmalar yürütmektedir. Bakanlığa bağlı olarak çalışan Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, sosyal kooperatifçilik modeliyle ilgili farkındalık yaratmak amacıyla 2018 yılında *Sosyal Kooperatifçilik Tanıtım, Eğitim, Geliştirme ve Uygulama Projesi*'ni uygulamaya başlamıştır.³⁷ Projede sosyal kooperatifler bir sosyal girişim modeli olarak tanımlanmış ve diğer kooperatiflerden farkları arasında kamu yararının öncelikli olması, kâr amacı gütmemesi ve faaliyetleri ile kamusal ihtiyaç ve toplumsal hedefleri gözetmesi gösterilmiştir. Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından ortaya konulan bu tanım, Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü'nün (CICOPA) tanımı ile uyumludur ve İtalya'da ortaya çıkmış olan A ve B tipi sosyal kooperatif modeli yaklaşımına yakındır. Proje ile sosyal kooperatiflerin devlet tarafından sağlanamayan ya da eksik şekilde sağlanan kamusal hizmetlerin sunumuna katkı sağlamasının desteklenmesi, modelin gelişmesi için ihtiyaç duyulan mevzuat değişikliklerinin tespit edilmesi, bu alanda etkin bir kamu politikası önerisi geliştirilmesi ve modelin tanınırlığının artırılması hedeflenmektedir.³⁸ Proje kapsamında hayata geçirilen Sosyal Kooperatif Eğitim

³³ Genç İşçi Kooperatif. *Kooperatifler Dayanışma Ağı Çalıştayı*. Erişim tarihi: 31 Temmuz 2018. <https://gencisi.org/kooperatifler-dayanisma-agi-calistayi/>

³⁴ Sosyal artı değerlerin bileşenleri bir ihtiyacı giderme, bir hakka erişimin temini, grupların yaşam niteliğini artırma, çaresizliği, dışlanmışlığı, yalnızlığı, yoksunluğu giderme olarak açıklanmaktadır.

³⁵ Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV). Erişim tarihi: 9 Ekim 2018. <http://www.kedv.org.tr/>

³⁶ Kadınların kendi çözümlerini üretme imkânı olmalı. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Dergisi. Ağustos-Eylül 2018, 34, 12-16. <https://www.yumpu.com/tr/document/view/61589960/kurumsal-sosyal-sorumluluk-dergisi-kss-turkiye-34#>

³⁷ Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. *Sosyal Kooperatifçilik Tanıtım, Eğitim, Geliştirme ve Uygulama Projesi*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2018. <http://koop.gtb.gov.tr/haberler/2017-turkiye-ii-kooperatifler-fuari-kapsaminda-turkiyede-ve-dunyada-sosyal-kooperatifcilik-paneli-duzenlendi>
<http://koop.gtb.gov.tr/haberler/ulkemizde-yeni-bir-acilimla-sosyal-kooperatifler-arama-konferansi-gerceklestirildi>
<http://koop.gtb.gov.tr/haberler/sosyal-kooperatifler-hakinda-saha-arastirmasi-yapildi>

³⁸ Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. *Sosyal Kooperatif Eğitim ve Tanıtım Treni'ne İlişkin İşbirliği Protokolü İmzalandı*. Erişim tarihi: 23 Temmuz 2018. <http://koop.gtb.gov.tr/haberler/sosyal-kooperatif-egitim-ve-tanitim-trenine-iliskin-isbirligi-protokolü-izmalandi>

ve Tanıtım Treni ile, on bir ilde ilgili paydaşların katılımıyla eğitimler ve etkinlikler düzenlenerek kooperatifçilik kültürünün tanıtılmasına, kooperatif örneklerinin paylaşılmasına ve yeni kooperatif fikirlerinin geliştirilmesine olanak sağlanmıştır.³⁹

Sosyal kooperatif nedir?⁴⁰

Sosyal hizmetlerin sunumu veya engelliler, uzun süreli işsizler, eski hükümlüler, bağımlılar, göçmenler gibi dezavantajlı bireylerin çalışma hayatına entegrasyonunun sağlanması konusunda uzmanlaşmış, çoğunlukla kooperatif çalışanlarının mülkiyetinde olan, tüketicilerin ve gönüllü kişilerin ortaklığına ve üyeliğine açık kooperatiflerdir.

Sosyal kooperatiflerin özellikleri nelerdir?

- *Kamu yararını hedefler ve kâr amacı gütmeyiz.*
- *Katılımı ve yönetimi demokratik esaslara dayalıdır.*
- *Dezavantajlı kimselere yönelik faaliyette bulunur ve sosyal hizmetlerin sunumunu sağlar.*
- *Sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlara yenilikçi çözümler getirir.*
- *Gerçekleştirdiği faaliyetler ile dezavantajlı kişi ve grupları istihdam eder.*
- *Gönüllü ve geçici üyelik gibi esnek bağlanma biçimlerine sahiptir.*
- *Ortaklığa/üyelğe kabul ve ayrılma prosedürleri basitleştirilmiştir.*

- *Çok paydaşlı yönetim anlayışı ile hareket ederken aynı zamanda üyelikte ve yönetimde çalışanlarının sayısı çoğunluktadır.*

Sosyal kooperatiften elde edilen kâr nasıl kullanılır?

- *Toplum yararına etkinlikler düzenlenir.*
- *Yeni yatırımlar yapılır ve yeni işler yaratılır.*
- *Ortaklara / üyelere yenilikçi hizmetler sağlamak amaçlanır.*
- *Sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenir.*

Sosyal ekonomi alanında faaliyet gösteren ve ülkelerin kalkınma gündemine katkıda bulunan sosyal kooperatifler, bir sosyal girişimcilik modeli olarak birçok AB ülkesinde yasal mevzuat kapsamında tanınmış ve yaygınlaşmıştır. Dünyada sosyal kooperatifçilik modelinin gelişmesinin bir yansıması olarak Türkiye'de de sosyal kooperatiflerin alternatif bir örgütlenme modeli olarak kabul edilmeye başladığı görülmektedir. Sosyal kooperatif modeli hakkında farkındalık yaratılması ve sosyal kooperatiflerin ayrı bir tüzel kişilik olarak tanınması ve yasal mevzuat çerçevesinde düzenlenmesi yönünde yapılan çalışmalar ve kurulan işbirlikleri ön plana çıkmaktadır. Sosyal kooperatif modelinin dünyada ve Türkiye'deki örneklerinin önümüzdeki yıllarda daha fazla artması ve sosyal kooperatiflerin sosyal fayda alanında daha önemli bir aktör haline gelmesi beklenmektedir.

³⁹ Sosyal Kooperatif Treni. Erişim tarihi: 5 Ekim 2018. <http://www.sosyalkooperatiftreni.org/>

⁴⁰ Sosyal Kooperatif Nedir?. *Sosyal Kooperatif Treni*. Erişim tarihi: 3 Ekim 2018. <http://www.sosyalkooperatiftreni.org/sosyal-kooperatif-nedir/>